

Kaip galima būti lietuviu Baltarusijoje?

Aliaksejus DZERMANTAS

Monteskjė „Persų laiškuose“, kuriuose autorius pramanyto persų keliautojo vardu griežtai kritikuoja tuometinės Prancūzijos tvarką, vienas iš personažų nuoširdžiai stebėdamasis klausia: „Kaip galima būti persu?“ XVIII a. prancūzams buvo sunku suvokti, kaip žmogus išvis gali būti persas ir dar kritikuoti pačią pažangiausią Europos šalį. Panašus nerimas, o kitąsyk net išgąstis ir priešiškas girdėti kai kuriuose pastarųjų laikų samprotavimuose apie lietuviškumą, tolydžio pasigirstančiuose baltarusių intelektualinės bei viešosios erdvės apyrbuose.

Sutrikimas, kurį sukelia įvairūs lietuviški projektai, verčia pabrėžti, jog „šių projektų ideologams bei atlikėjams sąvoka *лицьвін* ‘lietuvis’ seniai yra atsiskyrusi nuo ‘baltarusiškosios registracijos’ ir tapusi alternatyviu baltarusiškajam nacionaliniu (su pretenzijomis į etniškumą) projektu“.¹ Tolesnis atsargumas remiasi šio lietuviškumo keliama grėsme Baltarusijai kaip konstantai, privalančiai turėti visuotinai priimtą nacionalinę metateoriją, kuri išmokytų mus „ne tik skirti šitoje gėrimo stiklinėje visus skonio atspalvius, bet priimti ir galiausiai pamilti šį kokteilį, nebeketinant jame ko nors atsisakyti ar iš jo pašalinti“.² „Saldžiarūgščio“ kokteilio metafora įvairiais pavadinimais tarp šiuolaikinių baltarusiškosios idėjos protagonistų yra gana populiarė: tai ir Aliaksejaus Baciukovo „metateorija“, ir Valiancino Akudovičiaus „Baltarusijos diskursas“. Tačiau šių idilinių „visuomeninio susitarimo“ variantų mes detalčiai nesvarstysime, o pamėginsime apibrėžti alternatyvą jiems realaus „idėjų karo“ sąlygomis ir sutelksime dėmesį į tai, kam ir kuo lietuvybė taip bado akis.

Slavai *versus* baltai

Kovoti su lietuvybe Baltarusijoje paprastai pradedama iš toli – nuo senųjų etninių bendruomenių. Tarkim, siekiama visai sumenkinti baltų substrato įtaką baltarusių etnogenezei, supaprastinti baltarusių tautos etnokultūrinę genealogiją, suvedant ją vien į slaviškąjį dėmenį. Šitaip žiūrint, galiausiai vien slaviškasis dėmuo pripažįstamas turintis ryšį su šiuolaikinių baltarusių kilme, o baltiškasis į šią schemą išvis nebeįsitenka. Visa, kas baltiška, sutapatinama vien su lietuviais, o baltarusiams lieka vien tai, kas yra slaviška.

Būtent tokios strategijos laikosi istorikas Igaras Marzaliukas, savo knygoje, skirtoje baltarusių atgimimo istoriografijos mitams, su demaskuotojo įkarščiu užsipuolęs baltiškojo paveldo Baltarusijoje tyrinėtojus, tarp jų ir šių eilučių autorių. Marzaliukas paprasčiausiai išsisuko nuo mūsų mokslinės argumentacijos svarstymo, ir suprantama, kodėl: mūsų pasitelkiama literatūra, skirta baltų temai baltarusiškajame kontekste, viršija šimtą pavadinimų iš kuo įvairiausių mokslo sričių – lingvistikos, archeologijos, antropologijos, etnografijos, mitologijos ir kt. – ir jai paneigti vienos plonos brošiūrėlės žinovui iš Mogiliavo niekaip neužtektų. Užtat jis ir nusprendė apsiriboti išimtinai ideologiniais kontrargumentais. Mums prikišama nei daug, nei mažai – tautos išdavystė: „Jų atveju mes turime reikalą su sena baltarusių inteligentų liga – nacionaline frustracija, polinkiu atsižadėti realiai gyvuojančios tradicijos, vadinausi, ir savo baltarusiškojo paveldo, ir bandymą susitapatinti su sėkmingesniu, aukštesnį socialinės satisfakcijos laipsnį pasiekusiu kaimynu. Užvakar jie virto lenkais, vakar – rusais, šiandien darosi baltais. Iškabos skirtingos, bet esmė ta pati: nacionalinė renegacija, bėgimas nuo pačių savęs...“.³ Jeigu Marzaliukas būtų norėjęs išlikti istorijos mokslo, o ne savo ideologijos pozicijose, tai būtų pastebėjęs, kad šitoks „virsmas“ etnokultūrinius bei kalbinius procesus mūsų krašte lydėjo bene visą pastarąjį tūkstantmetį: baltų slavinimas bei rusinimas krikštijant pagal Rytų apeigas, senosios etninės tapatybės – krivičių, lietuvių, jotvingių, radimičių ir t.t. – keitimas į rusiškąją, paskui rusėnų aukštuomenės tapatybės per konversiją į katalikybę pakeitimas į lietuviškai lenkišką, paskui „vakarų Rusijos“ atsiradimas bei sutapatinimas su „neatskirama visos Rusijos dalimi“ ir to padarinys – masinis rusinimas. Tokioje perspektyvoje visai nesuprantama, kodėl vietinės tradicijos atskaitos tašku imamas tik vienas iš visos „virsmų“ linijos taškų – virtimas rusais.

Integrali nacionalinė tradicija turi apimti ir kitus dėmenis, juoba kad jų vaidmuo buvo toli gražu ne menkas. Mūsų tradicijos neįmanoma įsivaizduoti be baltiškojo pagoniškojo ir lietuviškojo katalikiškojo dėmenų. Pažymėtina, jog I. Marzaliukas „katalikų neišskiria iš baltarusių etnogenezės, jis paprasčiausiai laikosi visuotinai priimtos lietuvių, lenkų ir baltarusių (M. Grynblato darbai)

etnologinėje literatūroje nuostatos, jog šiuolaikinių baltarusių katalikų branduolys yra lietuvių kilmės⁴. Taip pat istorikas iš Mogiliavo modernizacija laiko teiginį, kad jau XIV–XVII a. šie gyventojai kalbėjo baltarusiškai, o baltų (lietuvių) kalbinis baltarusėjimas Vakarų Baltarusijoje baigėsi tik XX a.,⁵ nors, tiesą sakant, jis nesibaigė ligi šiol. Šiandien mūsų krašto vakaruose gyvena apie milijoną baltarusių katalikų (vadinamųjų senkatalikių palikuonių), ir nieko nuostabaus, jeigu tarp jų bunda susidomėjimas savo lietuviška kilme, pasireiškia polinkis laikyti save lietuviais. Jų prigimtas lietuviškumas turi tokią pat teisę į gyvenimą kaip ir baltarusiškumas.

Be to, pabrėšime, jog tiesioginį ryšį su baltiškuoju, lietuviškuoju paveldu turi ne tik baltarusiai katalikai bei Lietuvos lenkai, bet ir viduramžių rusėnų palikuonys – baltarusiai stačiatikiai. Neseniai kai kurie alternatyvūs tyrinėtojai pasisakė už būtinybę peržiūrėti tradicinę nuomonę, esą Lietuvos krikštas XIV a. nubrėžė tikslią ribą tarp lietuvių katalikų ir rusėnų stačiatikių. Akademikas Zigmas Zinkevičius, remdamasis lingvistinės medžiagos – lietuvių ir baltarusių kalbų dialektų, toponimijos, antroponimijos, bažnytinės terminijos – analize, priėjo išvadą, kad Rytų krikščionybės banga buvo labai intensyvi ir paliko gilius pėdsakus. Jau vos jai prasidėjus naujosios kultūros elementai ėmė plačiai smelktis į baltų gentis. Jau tuomet baltai pradėjo masiškai perimti daugelį asmenvardžių, gaunamų kartu su krikštu, o kartu su slaviškosios raštijos atėjimu prasidėjo ilgas ir sudėtingas prigimtosios baltų kalbos keitimas į rytų slavų kalbą.

Z. Zinkevičius mano, jog centrinės ir rytų Baltarusijos gyventojai savo kilme irgi „iš esmės buvo tie patys lietuviai, tik kita kalba kalbantys (slavakalbiai lietuviai) ir kitos tikybos, jau nebe gamtameldžiai. Jie sudarė didelę Lietuvos valstybės gyventojų dalį. Tuo būdu nuostabą keliantis ano meto Lietuvos valstybės labai didelis išplitimas nebuvo joks ‘stebuklas’ (kaip šiandien ne vienam gali atrodyti), padarytas vien lietuviškai kalbėjusių lietuvių. Nors lietuviakalbiai lietuviai vadovavo valstybės sukūrimui, tačiau buvo stipriai remiami slavškai kalbėjusių tėvynainių. Pastarųjų indėlis buvo svarus“; „Jie buvo ne mažesni Lietuvos valstybės patriotai už lietuviškai kalbančius tėvynainius. Ypač tai pasakytina apie būsimojus gudus (baltarusius), kurių teritorija anksčiau negu kitos slavų (suslavintų baltų) žemės pateko į Lietuvos valstybės sudėtį. Jie atkakliai gynė Lietuvos valstybę nuo Maskvos, vėliau ir Lenkijos užmačių. Skaudžiai išgyveno tos valstybės žlugimą. Jos atminimas ir dabar gudų sąmonėje tebėra gyvas. Tautiškai nusiteikę Gudijos žmonės Lietuvos valstybę gerbia, ja didžiuojasi ir neretai save tebevadina lietuviais (gudiškai *licvinais*, t.y. litvinais)“.⁶

Tarp kitko, šis požiūris kone sutampa su I. Marzaliuko teiginiu apie tai, jog baltų krikštas į „rusų“ tikėjimą galų

gale nuvedavo juos prie mentalinės ir kalbinės rusifikacijos,⁷ tik šio proceso pradžią reikia nukelti į daug ankstesnius laikus, o jo arealas, iš visko sprendžiant, apėmė visą būsimą etninių baltarusių teritoriją (X–XIII a. periodu esama žinių apie didelius baltų anklavus aplink Pinską, Minską, į pietvakarius nuo Magiliavo, aplink Smolenską, į pietvakarius nuo Vitebsko, į pietus nuo Polocko ir kitur⁸). Pažymėtina, jog „lietuvių“, „Lietuvos“ sąvokos nurodytu periodu faktiškai virto metaetnonimu, kuris rusų raštininkų buvo taikomas baltų etninėms bendruomenėms toli į rytus nuo „metraštinės“ Lietuvos.⁹

Iš čia išeina, jog baltų (lietuvių) etninis substratas gali būti domėjimosi lietuvių tradicija ir lietuviškosios tapatybės pagrindas toli gražu ne tik tarp baltarusių katalikų. Ir jeigu lietuviybė staiga vėl paskelbia apie save baltarusių lūpomis, tai visai ne nuostabu, nes atitinkami procesai natūraliai vyksta ir Vakarų Europos kraštuose. Antai etniškumo reiškinį tyrinėtojas Aleksandras Mylnikovas pažymi, jog senieji etnosai visiškai neišnyksta, bet įeina į naujų bendruomenių sudėtį, kaip „keltai Didžiojoje Britanijoje bei Prancūzijoje, slavai Šiaurės Vokietijoje, alanai Kaukaze“, o jų kultūrinių tradicijų rudimentai „arba, tarkim, jų istorinė atmintis, susidarius palankioms sąlygoms, gali atgyti (arba būti atgavinta). Vienas iš šio reiškinio pavyzdžių gali būti staigus kultūrinio regionalizmo judėjimų augimas pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų Europoje, kurį vokiečių mokslininkas D. Herdesas pavadino ‘provincijos sukilimu’. [...] Šiuos procesus Herdesas aprašo pirmiausia Bretanės, Korsikos, Elzaso, Aksitanijos bei kitų Prancūzijos, anksčiau atrodžiusios tokia monoetniška, regionų pavyzdžiu. Tačiau daug kuo panašūs reiškiniai, kai naują gyvenimą įgauna, regis, seniai nuo istorijos scenos pasitraukusių tautų etnonimai, pastebimi ne tik Vakarų Europos kraštuose“.¹⁰ Baltiškojo ir lietuviškojo paveldo aktualizavimas Baltarusijoje – tai iš esmės analogiškas atsigręžimas į vietos kultūrinę tradiciją, todėl I. Marzaliuko priekaištai dėl jos atsižadėjimo atrodo absurdiški. Tai tiesiog atsigręžimas į jos ištakas. O tokiu atveju renegatas, bėgantis pats nuo savęs, kuris sąmoningai menkina baltiškąjį / lietuviškąjį baltarusių kilmės dėmenį ir netgi, sprendžiant iš pavardės, tolimas savo paties baltiškąsias šaknis, veikia yra patsai I. Marzaliukas.¹¹

Rusėnai *versus* lietuviai

Lietuviškosios ir rusiškosios tradicijų mūsų žemėse sąveikos, o neretai konfrontacijos istorija siekia jau per tūkstantmetį. Pradžioje tai buvo kultūriniai bei kariniai-politiniai ryšiai tarp rusų kunigaikštysčių ir Lietuvos, po to – santykinai taikus šių kunigaikštysčių perėjimas Lietuvos valdžion, paskui – lietuvių ir rusų nobiliteto kova už dominavimą valstybėje (Žygimanto Kęstutaičio pilietinis karas su Švitrigaila), po kurio prasidėjo laisvas

abiejų partijų atstovų konsolidacijos į vieną politinę tautą procesas.¹² Reikia atsižvelgti ir į šios konfrontacijos išorinį politinį matmenį – geopolitines ir karines Lietuvos varžybas su Maskvos valstybe dėl dominavimo regione ir teisės į konsolidavimą aplink save andainės Rusios žemių. Tarpvalstybinė konfrontacija pasibaigė XVIII a. pabaigoje Žečpospolitos teritorijos okupacija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išnykimu iš politinio žemėlapiu. Nuo to laiko lietuvių tradicija mūsų žemėse tolydžio išstumiamą iš sąmonės bei vietos žmonių istorinės atminties, o jos vietoje realizuojamos įvairios rusiškosios tapatybės atmainos. Vienam iš jos variantų – „vakarų rusizmui“ susikryžminus su vietiniu lietuvių-lenkų aristokratijos patriotizmu, galų gale ir iškyla baltarusių tautinė idėja.¹³

Savo ruožtu akivaizdu, kad lietuviškumas iki šiol priklauso šiai tautinei idėjai kaip jos dėmuo, o konkurencija tarp dviejų tradicijų iki šiol tęsiasi politinių bei kultūros veikėjų ginčuose, publicistiniuose bei mokslo tyrimuose. Galima išvardyti keletą tyrinėtojų, su tam tikromis išlygomis atstovaujančių „lietuviškajai“ (Alesius Smaliančukas, Svatlana Kul’-Sialvėstrava, Alesius Belas) ir „rusiškajai“ (Igaras Marzaliukas, Alegas Latyšonakas, Georgijus Galenčanka) isorijos mokslo srovėms. Prie pastarųjų dar pridursime gana gausius „vakarų rusizmo“ šalininkus, pasižyminčius aštria lietuviškumo kritika bei atmetimu.¹⁴ Pastarojo laiko mokslinės publikacijos irgi revizuoja populiarią, tačiau supaprastintą ir istoriškai nekorektišką praeities viziją, kai su Žemaitija LDK sudėtyje tapatinama visa šiuolaikinės Lietuvos teritorija, su Lietuva – vien šiuolaikinė Baltarusija, o su Rusia – šiuolaikinė Ukraina. Tokių pasenusių interpretacijų pagrindu buvo sukurta „nacionalistinė“ koncepcija apie tai, jog LDK iškilimas bei raida – kone išimtinai „baltarusių“ istorijos reiškinys, kuriame šiuolaikinių lietuvių („žamoitų“, „lietuvisų“) vaidmuo buvęs minimalus. Tuo tarpu istorinių šaltinių, senosios kartografinės medžiagos analizė rodo, kad XVI–XVII a. Lietuvą sudaro šiuolaikinės Lietuvos rytinė dalis ir bene visa vakarų Baltarusija, Rusiją regionine prasme – rytinė Baltarusijos dalis, o Žemaitija atsiduria Lietuvos Respublikos vakaruose.¹⁵ Be to, gefioninis choronimas *Lietuva* reiškė patį LDK teritorijos branduolį ir, matyt, asocijavosi su baltų dispersinio paplitimo erdve,¹⁶ kurios rytinėje dalyje vyko palaipsniui baltiškai kalbančių gyventojų asimiliacija.

Kita vertus, atsirado tendencija hiperbolizuoti rusiškąjį veiksnį baltarusių etninėje istorijoje lietuviškojo sąskaita. I. Marzaliukas, sekdamas G. Galenčanka,¹⁷ baltarusių protėviais laiko vien stačiatikius rusėnus ir dargi teigia, esą terminas „Lietuva“ XIV–XVI a. vartotas keliomis prasmėmis: 1) kaip politonimas, arba visos LDK valstybės pavadinimas; 2) kaip choronimas, arba Lietuva siaurąja prasme – istorinis valstybės centras, apėmęs vakarų Baltarusijos ir rytų Lietuvos žemes; 3) etniškai baltiška Lietuva.¹⁸ Tačiau

visos šios prasmės yra tiesiogiai susiję su šiuolaikinių baltarusių (kaip ir lietuvių) protėviais ar bent jau žymia jų dalimi, todėl negalima sutikti, neva vien tik terminai „Rusia“, „rusėnas“, „rusų“ sudarė jų bendrą endoetnonimą ir vien tik stačiatikybė buvo tradicinė jų religija.¹⁹ Tokį prieštarinę teiginį lengva paneigti, priminus, jog ir pats Marzaliukas iš baltarusių etnogenezės neišskiria katalikais pakrikštytų baltų (lietuvių). A. Latyšonakas, regis, irgi pastebėjo šį akivaizdų prieštaravimą, rašydamas, jog „tie tyrinėtojai, kurie – kaip Galenčanka ir Marzaliukas – baltarusių ir ukrainiečių protėviais laikė tik rusėnus, irgi kardinaliai klysta. Istoriniai šaltiniai, liečiantys visą tą teritoriją, kurioje vėliau susiformavo baltarusiai, drauge su rusėnais mini ir etninius lietuvius“.²⁰

Tyrinėtoja Liubovė Liaušun, analizuodama „lietuviškumo“ sampratą XIV–XVII a. LDK rašytinėje kultūroje, konstatuoja jos daugiareikšmiškumą ir gana sudėtingą kultūrologinį kontekstą. Sąvokose „lietuvis“, „Lietuva“ ji mato politonimą, etnonimą ir ideologemą ir su jomis sieja baltarusių tautos, kaip trijų etnokultūrinių bendruomenių konglomerato, kilmę. Baltarusių tautą sudaro: 1) andainyškųjų „lietuvių“ palikuonys stačiatikiai, tapatinantys save su rytų slavų visuma ir *Slavia Orthodoxa* apskritai; 2) „lietuvių“ palikuonys, kurie iš esmės netapatina savęs nei su *Slavia Orthodoxa*, nei su *Slavia Latina*, t.y. atmeta tiek rytų, tiek vakarų orientaciją; ir 3) „lietuvių“ palikuonys, kurie jaučiasi priklausantys prie *Slavia Latina* ir prie Vakarų civilizacijos.²¹ L. Liaušun siūloma schema kelia prieštaravimų, ypač toje dalyje, kur ji teigia antrosios ir trečiosios grupės atstovus esant marginalius bei „atsilikusius“ bendrame rytų slavų ir Vakarų Europos fone. Neangažuotas politinių bei kultūrinių šių kategorijų „lietuvių“ siekių įvertinimas kaip tik liudija jų brandą ir gana aukštą lygį palyginti su Rytų Europa, nė nekalbant apie Rusiją. Mintis apie postlietuvių nepriklausėlių ir vakarininkų „marginalumą“, „sektantizmą“ bei „kompleksuotumą“, paremta Jakavo Traščanko citata, išduoda dar ir ryškia ideologinę nuostatą prieš baltarusių nacionalinį judėjimą, mažai ką turinčią bendra su mokslu. Netikrumą dėl savo kultūrinės pozicijos ir per konfesiją – stiprią priklausomybę nuo išorinių veiksmų (imtinai ligi antivalstybinio separatizmo bei kolaboravimo) galima įžvelgti kaip tik pirmojoje kategorijoje – tarp „litvinų“ stačiatikių arba, tiksliau sakant, rusėnų, kurie LDK laikais nesukūrė savo visavertės ideologemos, o Rusijos imperijoje pateko stačiatikių slavofilų įtakon ir buvo priversti kurti naują – periferinę baltarusišką tapatybę vien iš etnografinių „reliktų“.

Grįžtant prie aukščiau nurodyto prieštaravimo I. Marzaliuko bei kitų autorių pažiūrose priešasčių, tai jos susijusios su etniškumo samprata. Baltarusiškasis etniškumas vulgaraus primordializmo dvasia jų yra laikomas praamžiu, „griežtai“ apibrėžtu reiškinium, o baltarusių kalba

arba stačiatikių tikyba tik liudijanti akivaizdžią, neperžengiamą ribą tarp baltarusių ir lietuvių. Vienareikšmis supratimas „rusėniškumą“ reiškiant tautybę, o ne konfesinę priklausomybę, irgi nelabai korektiškas pastarųjų mokslo tendencijų kontekste.²² Toks požiūris iškreipia realią lingvistinę bei etnokultūrinę situaciją srityje tarp Vilniaus ir Minsko bei Breslaujos ir Bresto, o gal ir dar plačiau, kur ilgą laiką būta baltų–slavų dvikalbystės. Esama ir konkrečių jos pavyzdžių: dokumentuotų paliudijimų, kad ir paprasti kaimiečiai, ir valdininkai gerai kalbėjo tiek senąja baltarusių, tiek lietuvių kalbomis.²³ Kalbiškai raina veikiausiai buvo ir etninė saviidentifikacija, galėjusi priklausyti nuo kuo įvairiausių situacijų bei aplinkybių. Ją vykusiai apibūdina Genadius Saganovičius: „LDK, manau, tuo pat metu galima buvo būti ir ‘lietuviu’, ir ‘rusėnu’ – to meto sąmonėje tai nekėlė konflikto, ir tik industrinėje visuomenėje priklausymas iškart kelioms tautoms tapo nebeįmanomas“.²⁴ Panašia vaga svarstė ir iškilusis baltų–slavų santykių žinovas Vladimiras Toporovas: „riba tarp baltų ir slavų ėjo ne tik erdvėje ir laike, bet ir per vieną ir tą pačią tautą, per vieną ir tą pačią kultūrą, netgi per vieną ir tą patį žmogų, kuris lygiai buvo ir baltas, ir slavas ir skirtingomis aplinkybėmis galėjo skirtingai aktualizuoti savo etninę, kultūrinę, kalbinę hipostazę, panašiai kaip vėlesniais laikais tie patys žmonės, miestai, kaimai galėjo būti ir ‘lietuviški’, ir ‘rusiški“.²⁵ Priminsime, jog dar XIX a. baltarusiškai kalbantys Vilniaus ir Gardino sričių gyventojai, tiek katalikai, tiek stačiatikiai, neretai įvardydavo save litvinais / lietuviais.²⁶ XX a. etnonimas „litvinai“ etnografų užfiksuotas etninių grupių kontaktų zonose vakarų Polesėje, o geografinė sritis „Litva“ rytų slavų areale sutampa su šiuolaikine šiaurės vakarų Baltarusija.²⁷

Kur kas adekvatesnė etnokultūriniam procesams aprašyti mums atrodo konstruktyvistinio ir simbolinio požiūrių jungtis, sulig kuria, etninės tapatybės pasireiškimas visuomet priklausė nuo konkrečios situacijos, todėl ji gali būti tiksliai apibrėžta kaip „situacinis konstruktas“. Tai reiškia, kad skirtingomis aplinkybėmis vienas ir tas pats žmogus galėjo tapatinti save su skirtingomis grupėmis ir reikštis kaip jų narys. Saviidentifikacijos pagrindas buvo tam tikras pasaulėvaizdis, kiekvieno žmogaus savitas, pasireiškiantis mituose bei tikėjimuose, kurių jis laikėsi, ir atitinkamai įprasminantis žmones, materialinės kultūros elementus bei visuomenės institutus, šitaip pasidalijančius į „savus“ bei „svetimus“. Etninių skirtumų konstravimas yra glaudžiai susijęs su socialinių grupių, institutų, politinių struktūrų, pretenduojančių į ypatingą padėtį, atsiradimu, su jų ideologiniu turiniu, reikalaujančiu savo atžvilgiu vienaip ar kitaip pagrįsti savo būtį ir veiklą. Tačiau susidarant grupėms, svarbų vaidmenį atliko ne tik ši „politika“, bet ir „tradicija“, kurios patį branduolį sudaro mitas apie bendrą kilmę, turintis suvienyti ir po viena vėliava išrikiuoti skirtingos

kilmės žmones. Tradicijos nešėjas dažniausiai būdavo santykinai nedidelis kolektyvas, paprastai – karinis elitas, saugojęs ją ir perduodavęs kitoms į formavimosi procesą įtrauktoms grupėms.²⁸

Tokio etninės identifikacijos mechanizmo pavyzdys gali būti mitas apie lietuvių aristokratijos romėnišką kilmę, turėjęs pabrėžti jos skirtingumą nuo lenkiškosios bei rusėniškosios. Rusėnų kilmės bajorija tolydžio įsitraukė į bendros politinės tautos po lietuvių egida formavimąsi ir galiausiai ėmė suvokti save lietuviais. Tuo pat metu Abiejų Tautų Respublikoje formuojasi bendra Lenkijos politinė tauta, kurios sudėtyje lietuvių bajorija išsaugojo savo etninį išskirtinumą ir istorinę sąmonę. Lietuvių-rusėnų-lenkų aristokratų sintezė ir lėmė tai, kas paskui baltarusiškame kontekste tapo pavadinta „litvinų kultūrine tradicija“. Ji pasižymi keletu būdingų bruožų: lietuviškasis patriotizmas, LDK istorijos idealizavimas; daugelio šios tradicijos atstovų katalikiška (unijatų) tikyba; tolerancija kitos padėties, etnoso, konfesijos atstovams; lenkų kalba (be to, susidarė savotiškas lenkų kalbos variantas – *polszczyzna kresowa*).²⁹

Šiuolaikinių tyrinėtojų ir publicistų nesutarimai kyla būtent iš tradicijos turinio, jos realių ir mitinių dėmenų, jų hierarchijos skirtingo supratimo. Mokslo bei ideologijos priemonėmis jie kovoja už teisę apibrėžti jos turinį ir atitinkamai formuoti baltarusių tautinę tapatybę. Lietuviškasis mitas andai buvo nugalėjęs, nes rusėnai, nepajėgę sukurti patrauklaus, stipraus saviškio, persiėmė lietuviškuoju. Todėl galima sutikti su Valeru Bulgakavu, jog „lenkiškosios arba lietuviškosios tradicijos perėmimas tik eilinį kartą paliudija autentiškos rusiškosios silpnumą arba chimeriškumą“.³⁰ Tačiau ši taikli išvada reikalauja perstatyti akcentus. Apie lietuviškąją bei lietuviškai lenkišką tradiciją pasakyti „perėmimas“ – nekorektiška, nes žymiai daliai baltarusių ji ne mažiau sava nei rusiškoji. Savo pralaimėjimą ideologinėje konkurencijoje atskiri buvusio rusėniškojo LDK elito atstovai galėjo kompensuoti jau tik šiai valstybei žlugus – visokeriopa savo veikla Rusijos imperijos vyraujančios ideologijos vagoje: „asimiliacinių procesų Baltarusijoje spartos negalima paaiškinti vien kolonijinių naratyvų agresyvumu – didele dalimi juos lėmė kultūrinių bei istorinių veiksmų nulemtas LDK rusiškojo elito pasirengimas kolaboruoti su Rusijos imperijos valdžia“.³¹ Būtent tame galima matyti pagrindines „vakarų rusizmo“ atsiradimo prielaidas.

Baltarusiai *versus* litvinai

Dar viena pastebėtina tendencija – bandymas susvetiminti, priešpriešinti baltarusiškumą ir lietuviškumą po ištikimybės baltarusybei priedanga. Visiškai skaidriai apie tai kalba A. Latyšonakas: „baltarusių nacionalinė idėja ru-

tuliojosi ideologinėje kovoje su lietuvių nacionaline idėja. Žinoma, neapsieita čia be abipusių įtakų. Tačiau baltarusių nacionalinė idėja savo 'grynu pavidalu' yra visiškai nesuderinama su lietuviškąja, nes šiodvi idėjos remiasi skirtingomis dvasinių, kultūrinių bei istorinių vertybių sistemomis.³² Kas gi tuomet yra toji gryna baltarusiškoji idėja? Išvardysime pagrindinius jos dėmenis, išskylančius baltarusybės ideologinių puristų darbuose: slaviškumas, rusiškoji genealogija, stačiatikybė, kalba. Akivaizdu, kad tokie dėmenys būtų labai artimi bet kuriam prorusiškajam nacionalistui, gaila tik, kad baltarusių kalbą reikia pripažinti savarankiška kalba, o ne rusų kalbos tarpe. Bet iš tiesų tai neesminis dalykas, visos kitos vertybės sutampa.

Esminis dalykas – lietuviybės neigimas, kaip kad A. Latyšonakui apibūdinant „lietuviškąjį mitą“: „Jis labai paplitęs, Ir jo šalininkai aršiai atmeta bet kokią kitą tradiciją. Tikrieji mitai atitinka giluminę tiesą, tačiau šiuo atveju lietuviškasis mitas – apgaulingas ir žalingas baltarusybei“.³³ Sprendžiant iš rusiškosios baltarusių nacionalinės idėjos kilmės šalininkų tekstų, būtent jie aršiai atmeta bet kokią kitą tradiciją, o konkrečiai – lietuviškąją tradiciją, nors daug teisingiau būtų pripažinti, kad baltarusybė kaip tokia, kaip nepriklausomas dydis, susiformavo kaip lietuvių ir rusų simboliška simbiozė. Ir kiekvienas vietinis žmogus dėl savo regioninės kilmės, tikybos, kultūros, estetiinių bei ideologinių polinkių ras ją labiausiai sau tinkamą. Bandymą priversti pamilti viską urmu, taip pat ir tai, kas tolima, todėl vargu ar gali tapti tikrai sava, mes pavadintume ne lojalumu kuriai nors nacionalinės kilmės versijai vienybės vardan, o intelektualiniu bolševizmu. Atsiribojimas nuo lietuviškosios tradicijos ir primetimas rusiškosios kaip vienintelio teisėto baltarusiškosios nacionalinės idėjos pagrindo primena ketinimus „išvalyti“ kultūrinę atmintį nuo „svetimtaučių“ elementų. Tikrieji istoriniai pagrindai ir nuo seno gyvuojantis tarp baltarusių „lietuviškasis mitas“, augantis susidomėjimas juo bei jo šalininkų skaičius – geriausi jo atitikimo „giluminei tiesai“ įrodymai. O kas tikrai kenkia nacionalinei idėjai, tai trumparegiška kova su juo.

Deja, tai supranta toli gražu ne visi. Pasirodo net ypačių „antilietuviškų traktatų“³⁴ kuriuose lietuviškosios tradicijos šalininkams prikišamos kokios tik įmanoma nuodėmės – nuo postmodernizmo ligi baltarusių kalbos vartojimo. Kaltinimas postmodernizmu grindžiamas tariamu baltarusiškojo nacionalistinio metanaratyvo atmetimu, šizofrenija ir netgi sąmoningu „asmenybės žlugdymu“. Čia verta ką patikslinti. Nuoseklūs „litvinai“, apeliuojantys į savą tradiciją ir kalbantys apie jos aktualumą Baltarusijai, nacionalistinį metanaratyvą kritikuoja ne siekdami atmesti metanaratyvą kaip tokį, o pasisakydami už jo hierarchiškumą bei legitimumą. Konstatuojama akivaizdi nacionalistų sukonstruotos klasikinės baltarusiškosios idėjos bei tapatybės krizė, abejojama jų išskirtinumu ir bandymais

uzurpuoti visuomeninę nuomonę šalies istorijos atžvilgiu. Kaip priemonė prieš negatyvius jų netvarumo bei galimo suirimo padarinius iškeliamą lygiagrečiai „koordinacinių sistema“, sudaryta iš lietuviškosios tradicijos elementų, ir atitinkama nauja kultūrinė hierarchija. Kultūrinės erdvės hirarchizavimas kaip tik gali būti vaistas nuo tikrosios šizofrenijos – baltarusių visuomenės suskilimo į „sąmoninguosius“ ir „nesąmoninguosius“ nacionalistinio naratyvo atžvilgiu. Šiuo požiūriu „litvinizmas“ – reiškinys, visiškai neatitinkantis esminių postmoderno kategorijų, o adekvačiausiai atliepiantis sąvoką „konservatyvioji revoliucija“ kaip antiegalitarinę, fundamentalistinę alternatyvą modernizmo bei postmodernizmo nuostatoms,³⁵ apeliuojančią į Tradicijos plačiąją prasme autoritetą. Autoriteto bei hierarchijos pripažinimas gali būti išeitis ir asmeniui, ir vedanti visai ne į „asmenybės žlugimą“, o į vidinį charakterio perversmą, nusikratant pagaliau parazitavimo bei negalios komplekso, persekiojančio baltarusiškąjį judėjimą visą pastarąjį šimtmetį.

„Litvinams“ metami ir formalūs priekaiškai, kaip kad sąmoningumo ir tapatybės kategorijų supainiojimas: „Litvinai painioja arba tyčia pamaino sąmoningumą tapatybe. Bajorų politinės tautos arba vakarų Baltarusijos gyventojų (arba ir vienu, ir kitų) savimonė iškeliamą kaip 'tikroji' baltarusių tapatybė... Šią tapatybę išaiškino etnografai bei etnologai XIX a., o gyvavo ji, kaip jau sakyta, maždaug nuo XII–XIII a. Pasirodė, kad Panemunės slavakalbiai litvinai savo kalba ir kultūra identiškai ne lietuviams, o Padneprės bei Padauguvės baltarusiams, taip pat ir vakarų polesėnai. Ir jau šio atradimo pagrindu ėmėsi formuoti baltarusių nacionalinis judėjimas“ (kiek anksčiau buvo paaiškintas skirtumas tarp savimonės ir tapatybės: „savimonė – tai atrodyti sau, tapatybė – būti“).³⁶ Vadinasi, tapatybę sudaro ne kokios uždara savyje savimonė, o tai, kas iš anksto gali būti paliudyta išorinio stebėtojo – ne veltui juk „antilietuvis“ apeliuoja į anuometinių kalbinių bei etnografinių realiųjų paliudijimus. Tačiau bet kuris paliudijimas – tai iš dalies ir tam tikra interpretacija, o iš esmės – tiesiog vienokio ar kitokio konteksto konstravimas, kurį vykusiai pailiustravo I. Marzaliukas: „kaip tik tie 'pikiti', 'sumaskolėję' baltarusių miesto intelektualai pirmieji pasitelkė kalbos argumentą – gimtąją gyventojų kalbą – nustatant jų nacionalinę priklausomybę. Būtent jie, o ne kilmingieji 'kraštiečiai', į baltarusių tautos gretas įtraukė vakarų Baltarusijos gyventojus katalikus, daugiausia baltų kilmės“.³⁷ Istorikas iš Magliavo ne sykį pripažino, kad vakarų Baltarusijos (istorinės Lietuvos) gyventojai savo kilme yra veikiau baltai (lietuviai), tačiau sukurtas „vakarų rusų“ kontekstas, kuriame kalba paversta lemiamu ir bene vieninteliu etniškumo kriterijumi, visiškai atėmė iš jų savito vietinio lietuviškumo (slavakalbės Lietuvos) perspektyvą, nors interpretacijos, paremtos tikyba, savimone arba

tradicine kultūra bei toponimija galėtų ten paliudyti žymų lietuviškąjį bei lenkiškąjį kontekstą.³⁸

Tą pat metodologiją pritaikius šiuolaikiniams baltarusiams, pasirodys, kad jų tapatybę irgi derėtų apibrėžti ne pagal realią kalbinę situaciją, nes didelė dauguma Baltarusijos gyventojų šiandien kalba rusiškai ir tokiu atveju turėtų save laikyti rusų tautos dalimi (kaip tai dažnai ir daroma, ypač mūsų rytinių kaimynų), o pagal savimonę. Taigi išeina, kad rusakalbis baltarusis – visai tikra tapatybė, o štai baltarusiakalbis lietuvis – tai jau tik postmodernistinė savimonė. Akivaizdu, jog tai ir yra sąvokų painiojimas bei manipuliavimas jomis savosios interpretacijos naudai, taigi būtent tai, kuo „antilietuviškojo traktato“ autorius kaltina savo oponentus.

Beje, kai kurie baltarusių intelektualai, regis, sąmoningai taiko tokias retorines priemones, plg. Siargejaus Dubaveco pareiškimą: „Baltarusis – tai pavadinimas, už kurio stovi žygdarbis, ir legenda, už kurios – kultūra. Už litvino šiandien nieko tokio nėra – dar tik reikia atlikti žygdarbį, sukurti legendą ir kultūrą“.³⁹ Įdomu, koks konkretus žygdarbis už šio pavadinimo čia turimas omeny? Atsigręžus į jo istorinę kilmę, pasirodys, kad „baltarusiškojo valstybingumo idėjos atsiradimas susijęs su baltarusių pulkininko Konstantino Poklonskio asmeniu, kurį tad tenka *sensu stricto* pripažinti pirmuoju baltarusių politiku... Konstantinas Poklonskis buvo žinomas priešgina. Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Jonui Kazimierui jis priešginiavo Zaparozės karvedžio Bogdano Chmelnickio naudai, šiam priešginiavo Didžiosios bei Mažosios Rusios caro Aleksejaus Michailovičiaus naudai. Savo ruožtu carui jis priešginiavo grįždamas lenkų-lietuvių pusėn...“⁴⁰ Kaip matyti, pirmojo baltarusių politiko „žygdarbį“ sudaro nuolatinis priešginiavimas. Ar ne todėl P. Vasiučenka ir V. Akudovičius atkreipia dėmesį į tai, kad „priešginos kompleksas“ bene iš prigimties yra susijęs su baltarusybe ir netgi įžvelgia tame vieną iš jos išgyvenimo prielaidų.⁴¹

O kokios gi už jos esama legendos ir pirmapradės prasmės? Baltarusiškojo nacionalizmo tyrinėtojas Valeras Bulgakavas gana dorai atsako į šį klausimą: „Baltoji Rusia, geriau žinoma nei Baltarusija, – tai literatūrinis kūrinys, metraščiuose pirmiausia pavartotas XIII a. (*Incipiunt descriptiones terrarum*), matyt, šiuolaikinio Rusijos–Karelijos paribio atžvilgiu. Vėliau šis parazitinis klajojantis pavadinimas buvo taikomas įvairioms Ukrainos sritims, visai Maskvos valstybei, šiauriniam Pajuodjūriui bei Paazoviui, Pskovo apskrčiai bei kitoms Rytų Europos teritorijoms. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais rusiškosios jos žemės valstybiniuose dokumentuose niekuomet nėra pavadintos ‘baltarusiškomis’. Tik 1555 m. terminu ‘Baltoji Rusia’ iš išorės buvo imta vadinti tam tikrą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalį. XVI a. 8-ojo dešimtmečio pabaigo-

je jis perkeltas Ivano Žiauriojo 1563 m. okupuotai LDK daliai“, o vėliau, šalį okupavus Rusijos imperijai, „terminai ‘Baltarusija’ ir ‘baltarusiai’ ilgą laiką buvo kolonijinės administracijos, o ne tautos atgimimo agitatorių reikalas. Konservatyvi kaimo gyventojų masė sutiko juos su nepasitikėjimu, o kai kuriose Baltarusijos srityse, pasižymintiose ypatinga konfesine situacija, jie taip ir nepriėjo ligi šiol“.⁴² Prie panašių išvadų priėjo ir etnologas Pavalas Ceraškovičius: „informacinė politika, kurią XIX a. antroje pusėje atliko rusų administracija kovodama su polonizmu, turėjo tikslą sukonstruoti ‘regimą Baltarusiją’ – istorinį, folklorinį ir etnografinį vienetą, kurio anksčiau niekuomet nebuvo... Aš visiškai aiškiai ir besąlygiškai suvokiu, kad ‘baltarusiškumas’ valdžiai reiškė krašto ‘prigimtąjį rusiškumą’. Tačiau be valdžios pastangų šia kryptimi savito nacionalinio baltarusiškojo projekto sukūrimas vargu ar išvis būtų buvęs įmanomas. Dar daugiau, kolonijinė informacinė politika nė nepaliko nacionaliniam judėjimui galimybės pasirinkti etnonimą. Jo aktyvistams teko susitaikyti su silpna, bet jau įprasta tapusia lytimi ‘Baltarusija’, nors kiti variantai, labiau atitolinantys nuo Rusijos, kaip antai ‘litvinai’ ar ‘krivičiai’, potencialiai buvo įmanomi“.⁴³

Taigi galima pagrįstai sakyti, kad baltarusiškumas, kaip kolonijinės informacinės politikos produktas, tam tikru laiku iš tikrųjų pasidarė labiausiai paplitusia vietinės tapatybės forma. Tačiau jokių ypatingų priežasčių, kad dėl to būtų galima pūstis bei girtis kaip S. Dubavecui, aš nematau, nes kad ir kaip nacionaliniai ideologai bei aktyvistai stengėsi pripildyti baltarusiškumą nekolonijinio turinio, jų nacionalinės idėjos varianto skubotumas aiškiai atskleidžia pagrindinį tikslą – įtvirtinti ir išlaikyti politinę bei kultūrinę valdžią. Į tai atsižvelgdamas pamėginsiu pasakyti griežtai: „vakarų rusiškasis“ baltarusiškumo variantas pasirodė gyvybingesnis bei labiau atliepė poreikius ne tik dėl nuolatinio administracinio bei ideologinio palaikymo, bet ir dėl to, kad geriau atitiko pirminio baltarusiškojo projekto kaip tokio tikslus bei perspektyvas.

Litvinai taip pat dar kaltinami „parazitavimu“ ant baltarusių kalbos, šitaip kone neigiant jiems teisę vartoti jos literatūrinį variantą. Kalbos argumentas iš tikrųjų yra absurdiškas, nes, kaip žinoma, baltarusių literatūrinės kalbos kodifikavimas buvo įvairių kultūrinių tradicijų – lietuviškosios-lenkiškosios, vakarų rusiškosios, savos baltarusiškosios – atstovų reikalas. Kam nors iš šiuolaikinių šių tradicijų šalininkų prikabinti „parazito“ etiketę vien dėl baltarusių kalbos vartojimo primena veikia paranojinį klaidę. Ir užmiršti, kaip daug šios kalbos kodifikavimo labui yra nuveikę tie, kas labai kritiškai atsiliepė apie pačią baltarusiškumo sampratą, pavyzdžiui, Vaclavas Lastouskis arba Janas Stankevičius, – tai apgailėtina nepagarba jų kruopščiam darbui. Be to, dar neaišku, kas ant ko iš tikrųjų parazituoja: prisiminkime kad ir tą milžinišką vaidmenį, kurį

atlieka lietuviškojo valstybingumo vaizdinys baltarusių istorinėje atmintyje, arba spekuliacijas apie senosios baltarusių kalbos statusą didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje, pagaliau „Vyčio“ herbą, kurį, kaip nacionalinį simbolį, baltarusiai paveldėjo būtent iš LDK. Be to, baltarusiškumas, atsikratęs lietuviškumo atspalvio, savaime virsta chimera – provincialia rusiškumo atmaina. Pastarieji penkiolika metų „delituanizuotos“ Baltarusijos Respublikos – puikus to pavyzdys.

Lietuvos samprata

Lietuva – tai pirmapradis baltiškas etnokultūrinis bei politinis darinys, metropolija, iškilusi maždaug tarp Minsko ir Kauno, viduramžiais išplėtusi savo valdžią į milžiniškus plotus, virtusi viena iš galingiausių ano meto valstybių – Lietuvos, Rusios, Žemaičių ir kt. Didžiąja Kunigaikštyste.

Keitusi, amžiams bėgant, savo ribas, kultūrinį bei kalbinį landšaftą, Lietuva ne tik išlaikė savo etninį branduolį, bet ir paliko turtingą paveldą, kurio paveldėtojais save gali laikyti kelių šiuolaikinių tautų atstovai: pirmiausia lietuviai, baltarusiai ir Lietuvos lenkai. Litvinai, lietuviai – tai ir etnonimas, ir politonimas, visus juos skirtingais atžvilgiais jungiantis. Skirtingais laikais šio pavadinimo reikšmė ir turinys nebuvo vienodas, ir dėl to esama dviejų strategijų: visai stengtis juos vienus nuo kitų atskirti ar net supriešinti arba, priešingai, rasti bendrą pagrindą, visuotinį pamatą, iš kurio išaugo visos lietuviškumo atmainos. Būtent antrąją, integralią viziją demonstravo, pavyzdžiui, vienas iš bajoriškos politinės LDK tautos palikuonių, siekęs suvienyti „kraštiečių“ judėjimą, Boleslovas Jaloveckis, rašęs: „Palangos, Kauno, Vilkmėgės, Švenčionių arba Vilniaus, Gardino, Naugarduko ir net Minsko gyventojas yra lietuvis, nepriklausomai nuo to, ar jis kalba lietuviškai, lenkiškai ar baltarusiškai. Visa jo gyvenimo sankloda ir papročiai, pati jo būties prasmė visur tokia vienoda, kad sunku aptikti kokį nors kitą skirtumą, išskyrus kalbą. O tai patvirtina, kad visoje Lietuvos erdvėje gyvena viena tauta, per šimtmečius suldyta bendro lietuvių, lenkų ir baltarusių kraujo“.⁴⁴ Panašų požiūrį yra išsakęs ir Mečislovas Davainis-Silvestraitis: „Lietuvių tautą sudaro pirmiausia gyventojai, ... kalbantys trimis kalbomis... Tuos, kurie kalba lietuviškai ir šią savo kalbą teigia kaip savo tautiškumo išraišką, pavadinkime lietuviais liaudininkais. Tuos, kurie kalba lenkiškai arba baltarusiškai, o lietuviškai nemoka, bet laiko save lietuviais ir prijaučia tautiniam atgimimui, pavadinkime lietuviais-patriotais. Tuos, kurie laiko save lenkais ir baltarusiais, bet siekia sutarimo su lietuviais liaudininkais bei lietuviais patriotais, dirbdami jų gimtosios ir pamiltosios Lietuvos kultūros bei ekonomikos labui, pavadinkime lietuviais piliečiais“.⁴⁵

Nežiūrint į tai, kad formuojantis šiuolaikinėms tautoms šis ryšys daug kur tapo nutrauktas, o buvusios LDK teritoriją daug kartų per gyvą audinį raizė ir draskė valstybių sienos, kurių anksčiau niekuomet nebuvo, ši vienybė tebegyva ir įvairiomis lytimis prisikelia, tarp jų ir kaip „tuteišių“ lietuviškumas. Todėl kur kas produktyvesnis atrodo kelias LDK paveldą suprasti ne kaip dingstį tolesniam susiskaidymui ir abipusėms pretenzijoms, dažnoms šiuolaikinėse nacionalinėse historiografijose bei populiariose diskusijose, o kaip bendrą nedalomą mūsų praeities lobyną ir pagrindą jį paveldėjusių tautų tapatybei.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė yra puikus realios kolektyvinės tapatybės, darniai jungiančios visas etnines bei religines grupes, pavyzdys. Turint omeny šią mentalinę bei sociokultūrinę mūsų erdvės specifiką viduramžiais bei Renesanso epochoje, visiškai teisėtai galima teigti, jog LDK regionas yra vientisas organizmas, turintis realią, o ne sukonstruotą istoriją. Taigi „LDK regioną“ galima laikyti mūsų bendra Tėvyne. Būtent apie tai kalbėjo aukščiau minėtieji „kraštiečiai“. Viena iš judėjimo ideologijų – Konstancija Skirmuntaitė „kraštiečių“ esmę aiškino taip: „Kraštiečių idėja – tai trijų praamžių mūsų krašto tautinių stichijų darna: lietuvių (kartu su latviais), lenkų ir rusėnų jų praamžėje tėvynėje Lietuvoje ir Baltarusijoje. Tai šių stichijų santarvė vieningame pilietiniame darbe bendram labui, kiekvienai iš jų kultūriškai vystantis laisvai ir savarankiškai“.⁴⁶ Tai bene ir bus adekvačiausia formulė baltarusių bendranacionalinei „metateorijai“. Kraštietiškas patriotizmas, atsigręžimas į bendras tradicijas, baltarusių kalbos kaip bendros kraštui vertybės, kartu su lenkų ir lietuvių kalbomis, pripažinimas – štai kas galėtų tapti pamatu skirtingų srovių bei partijų atstovų tarpusavio supratimui. Tarp kitko, šiuolaikinėmis kultūrinėmis, geopolitinėmis, ekonominėmis sąlygomis konservatyvus „krašto“ idėjos variantas galėtų būti tikras išsigelbėjimas kartu europietiškajai, regioninei bei etninei tapatybei. Jos pagrindu galima būtų nusikratyti ir tų absurdiškų tarptautinių nesusipratimų, kurie šiandien, globalizacijos tendencijų fone, primena tiesiog saviziškią kvailumą.

Iš esmės, nepaisant to, kad LDK išnyko iš politinio žemėlapių, ligi XX a. pradžios šiuolaikinės Lietuva ir Baltarusija tebebuvo vienos etnokultūrinės bei geopolitinės erdvės dalys, o mūsų tautos sudarė vieną sociokultūrinę visumą, priklausė vienai dvasinei, metafizinei Tėvynei. Prisiminkime Franciško Baguševičiaus, baltarusiškumą mačiusio senosios Lietuvos ribose, žodžius: „O pačiame Lietuvos vidury, kaip tas riešuto branduolys, buvo mūsų žemelė“.⁴⁷ Bandydami regiono istorijoje aptikti ką nors išimtinai baltarusiška arba lietuviška šiuo požiūriu atrodo kaip nepagarba tiek daugiabriaunei LDK kultūrai, tiek ir šiuolaikinėms tautoms kaimynėms, nes sociokultūrinės Didžiosios Kunigaikštystės struktūros yra dabartinių naci-

onalinių valstybių atžvilgiu pirminės ir sau pakankamos. Iš čia kyla poreikis užčiuopti, tyrinėti ir kultivuoti tai, kas baltarusius, lietuvius ir Lietuvos lenkus jungia: bendras etnines šaknis, tradicinę kultūrą, istorinę praeitį. Šia prasme dabar kaip tik ir reikalingi tokio pašaukimo lietuviai, apie kokį kitados kalbėjo ponia Skirmuntaitė, kreipdamasi į mūsų aristokratiją: „pirmiausia mes gyva Lietuvos ir Baltarusijos istorinės visuomenės dalis, turinti bendras nacionalines vertybes ir įsipareigojimus jos atžvilgiu... mes esame kultūros ir istorinės tiesos vertintojai, bendrą tradicijų saugotojai“.⁴⁸

Nesunku suprasti, kad aršūs ginčai dėl kiekvienos iš mūsų tautų vaidmens bendroje istorijoje iš tikrųjų ne padeda išaiškinti tiesą, bet kursto priešišumą, naudingą tik išorinėms jėgoms.⁴⁹ Jau vien dėl to verta atisakyti nieko nevertų priekaištų lietuviškajai pusei ir vietoj jų pradėti palankų dialogą, kartu mėginant kitaip suvokti save, savo kraštą ir tautą. Baltarusiai, kuriems iš tikrųjų rūpi LDK paveldas, turi ne tuščiai reikalauti to, ką neva kažkas neteisėtai iš jų „atėmė“, o pirmiausia rasti tikrą lietuvių savybę – etnine, regionine, pilietine prasme. Teigti, esą lietuviai, „litvinai“ Baltarusijoje sudaro atskirą tautą, „mikroetnosą“, ir visomis jėgomis stengtis atsiriboti nuo baltarusių – mūsų požiūriu, absurdiška ir antiproduktyvu. Kur kas perspektyvesnė atrodo nuostata, pagal kurią lietuviai – tai pirmiausia vietinis lietuviškosios tradicijos atstovas, sąmoningai ją kultivuojantis ir tęsiantis. Ir reali lietuviškoji tapatybė gali remtis keliais pagrindais:

- įsisąmoninta baltiškoji (lietuviškoji) savo kilmė, nepriklausomai nuo baltų (lietuvių) kalbos mokėjimo (kaip antai buvo lenkakalbių „litvinų-kraštiečių“ atveju): *gente Lithuani natione Albarutheni*;

- teritorinė priklausomybė pagal kilmę istorinei Lietuvai, lokalizuojamai maždaug tarp Minsko ir Kauno;

- „istorinis“ patriotizmas Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei arba „LDK regionui“, prisirišimas prie jo tradicijų ir kultūros (plg. kunigaikščio Motiejaus Radvilos žodžius, pasakytus neseno vizito į Baltarusiją metu: „visai nesvarbu, kas aš pagal pasą – lenkas, lietuvis ar baltarusis. Svarbiausia, kad širdyje aš jaučiuosi esąs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietis“⁵⁰).

Šiuos tapatybės pagrindus dar galima papildyti ir „lietuviškojo pasaulio“ vizija – *Pax Lithuanica*, kuri galėtų apimti kur kas platesnę erdvę. Skirtingai nuo Britų sandraugos arba frankofoniškojo pasaulio, esminis priklausymo kriterijus čia būtų ne kiekybinė politinė priklausomybė ir ne bendra vartojama kalba, o bendra istorinė atmintis, valstybinė ir kultūrinė tradicija. Tokiam „lietuviškajam pasauliui“, be šiuolaikinių Lietuvos ir Baltarusijos, kurios sudarė LDK branduolį, galima būtų priskirti dar ir Lenkiją, Ukrainą, vakarines Rusijos sritis, Latviją, Moldaviją.

Lietuviškoji tradicija

Pamėginkime bendrais bruožais nusakyti, kame gi šaknyja lietuviškoji tradicija. Visų pirma, tai milžiniškas baltarusių-lietuvių krašto pagoniškosios kultūros klodas. Ir nors krikštas perskėlė jį į dvi dalis, stačiatikiškąją ir katalikiškąją, būtent ikikrikščioniškais laikais mes čia galime rasti daug bendra. Bendra pagaliau ir tai, kad, nepaisant formalios christianizacijos, mūsų kraštas ligi šiol tebėra praamžių tikėjimų bei vaizdinių draustinis. Tame rasi ir slypi Lietuvos ypatumas ir unikalumas, kad didžiausią galybę ji pasiekė būdama pagoniška valstybė, pagoniškoji imperija...

Kai kurie autoriai netgi mano, kad Lietuva turi savitos civilizacijos bruožų, gyvavusios dar pagoniškaisiais laikais.⁵¹ Gintaras Beresnevičius tarp jos požymių iškelia darnų santykį su vietos gamta, gamtos ir kultūros dermę: „Civilizacija, kuriai mes priklausome, nėra miestų, metropolijų, mūro anei rašto civilizacija. Ir vis dėlto ji turi visus civilizacijos požymius. Tačiau ji grindžia save kitais pagrindais. Betarpiškas stichijų ir pirminių elementų suvaldymas, tai jos esmė. Ir natūros, gamtos daiktų bei elementų panaudojimas civilizacijos statybai. Tai stichijų civilizacija. Ne gamtinis būvis, kuriame stichijos ir daiktai, žvėrys ir priešai užgriūva kaip neišvengiama duotybė ir gentis išgyvena reaguodama, priešindamasi, ieškodama nišos, prieglobsčio girioje, medžioklėje, ar stepėje, nomadinėje gyvulininkystėje. Ar žemdirbystėje – ten, kur yra irigacija ar derlingą dumblą kasmet nešantys potvyniai. Mes darėme kitaip. Mes iš gamtos elementų kūrėme civilizacines plytas. Tai ekologiška civilizacija, jeigu norime. Jos plytos buvo medis, jos cementas samanos ir žemė ir smėlis. [...] Mes turėjome savo civilizaciją, nes turėjome tuos pačius *polius*, arba mūsiškai *pilis*. Virš antikinio miesto, polio, kilo akropoliai, virš mūsų gyvenviečių – pilys ir šventvietės“.⁵²

Šitokį Lietuvos įvaizdį, per šimtmečius transliuojamą tradicijos ir nepriklausomai nuo laikmečio atpažįstamą kuo įvairiausiomis lytimis, galima išvelgti bene visų mąstytojų, menininkų, rašytojų, netgi politikų darbuose, kurie tik išsiskiria ypatingu jautrumu savo Tėvynės dvasiai. Pavyzdžiui, pasak Tomo Venclovos, jis ryškiai juntamas Adomo Mickevičiaus poezijoje, kur „tuometės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės sudarė ypatingą chronotopą, simbolišką miškų bei ežerų erdvę, persmelktą dvasios srovių, kuri tiesiogiai ribojosi su anuo pasauliu. Tai buvo ilgesio ir stebuklų, paslapties ir siaubo, melancholijos ir nerimo pasaulis...“.⁵³ Panašiai apie šį „Lietuvos dainių“ svarsto I. Marzaliukas: „Senosios Lietuvos įvaizdis Adomui Mickevičiui – vienareikšmiai baltų valstybės įvaizdis. [...] ‘Savi’ dievai – tai baltų dievai, lietuvių kalba – baltų kalba, savos dainos – vaidelotų dainos“.⁵⁴ Iš tiesų

su tuo galima sutikti. Su kuo sutikti negalima, tai kad baltarusiai su baltiškuoju Lietuvos paveldu neva neturi nieko bendra. Kaip matyti, Adomo Mickevičiaus lenkiškumas netrukė jam sava laikyti lietuviškąją tradiciją, todėl neturėtų čia būti kliūčių ir baltarusiui.

Rytų Europos christianizavimo tyrinėtojai irgi atkreipė dėmesį į religinę situaciją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kuri ligi Krėvos unijos formaliai buvo pagoniška valstybė. Tačiau tai nė kiek nekludė jai visavertiškai gyvuoti nei tarptautiniuose santykiuose (neatėmė galimybės taikiai sugyventi su kaimyninėmis krikščioniškomis valstybėmis, sudarinėti su jomis sąjungas, nekėlė vien nuolatinės nesantaikos), nei viduje (netrukė abipus naudingo politinio bei karinio lietuvių pagonių bei pagoniškosios Lietuvos elito bendradarbiavimo su jos gyventojais krikščionimis).⁵⁵ Ši aplinkybė kartu su daugybe įvairiausių pagoniškos kilmės baltarusių kultūros elementų paneigia I. Marzaliuko žodžius apie tai, kad „už krikščionybės ribų baltarusių tautos nėra, nėra jos aukštosios kultūros, nėra istorijos, rašto, meno, literatūros, nėra viso to, kas daro mus realiai priklausančius europietiškajai civilizacijai su trimis didžiosiomis jos krikščioniškomis tradicijomis – stačiatikių, katalikų ir protestantų“.⁵⁶ Be didingo pagoniškojo antikos paveldo, kurį sudaro senovės graikų filosofija ir menas, romėnų teisė ir politika, nebūtų nė jokio šiuolaikinio Europos civilizacijos kanono, o krikščionybė taip ir būtų likusi viena iš judėjų sektų.

Žinoma, lotyniškoji kultūra padarė reikšmingą įtaką tolesnei civilizacijos raidai Lietuvoje, kuri nulėmė vietines architektūros, muzikos, raštijos, švietimo lytis. Tačiau atsižvelgiant į šios įtakos religinį matmenį (katalikybės paplitimą), mums nederėtų jo absoliutinti ir išleisti iš akių ypatingą čia susiklosčiusį religingumą, kuris irgi iškilo kaip etninės tradicijos ir krikščionybės elementų sintezė, iki šiol itin ryški vadinamojoje liaudies krikščionybėje kaime. Juoba kad šia dvasine sinteze buvo persiėmę ir aukštuomenės luomų atstovai, kaip kad vienas iš paskutiniųjų „LDK piliečių“ Česlavas Milošas: „Mane pakrikštijo mažoje medinėje bažnytėlėje, vienoje iš tų, kokios nuo seno statytos Lietuvos širdyje. Bažnytėlę supo seni ąžuolai. Tie ąžuolai, galimas daiktas, dar nešė savy senąją pagoniškąją dvasią, nes Lietuva – paskutinė Europoje pakrikštyta šalis. Šiaip ar taip, aš ligi šiol giliai širdy išsaugojau tikėjimą medžių mitiškumu“.⁵⁷ Kalbėdami apie katalikybę kaip tokią sintezę, pirmiausia turime omeny jos romėniškąją esmę, ne visuomet sutampančią su gryniosios krikščionybės esme.⁵⁸ Romėniškosios santvarkos, kaip vieno iš aukščiausių indoeuropiečių kultūros pasiekimų, branduolį sudaro valstybės ir hierarchijos, autoriteto ir tvarkos idealas, klasikinis valdymo bei pavaldumo stilius, kosmoso viršus prieš chaosą, tai šventas heroinis pasaulis, kuriame puoselėjama drausmė, drąsa ir garbė, saiko jausmas ir stilistinis bei psicho-

loginis santūrumas.⁵⁹ Gal ne veltui lietuvių aristokratija apeliavo į savo kilmės „romėniškąjį mitą“, nes jos etosas ištisies daug kuo sutapo su senųjų romėnų etosu. Pagaliau ir viduramžių riterystės institutas, kaip mano tyrinėtojai, daugeliu savo elementų (dvasinė karo samprata, įšventimas į riterius, ištikimybės etika, netgi heraldika) siekia ikikrikščioniškuosius laikus.⁶⁰ Lietuva istoriosofine prasme – tai baltų-slavų ir romėniškojo paveldo, materijos ir dvasios, gamtos ir kultūros, „miško“ ir „bažnyčios“ lydinys: miško kaip alko ir miško kaip miesto bažnyčių baroko.

Kitas lietuviškosios tradicijos dėmuo, be abejo, yra aristokratizmas. Jam būdingas etosas ir laisvė tapo svarbiais valstybingumo veiksniais. Būtent tai turėjo omeny vienas iš garsių Lietuvos karių palikuonių – Juozapas Giniotis-Pilsudskis, kalbėdamas apie mūsų bendrą sostinę Vilnių: „Nepaprasta pagoniškosios Lietuvos didvyrių valia, sukūrusi didžią šalį nuo jūros ligi jūros, nuo Maskvos mūrų ligi Vyslos krantų, didžių riterių valia, savo santarvėje didžių Kęstučio ir Algirdo, savo nesantaikoje didžių Vytauto ir Jogailos valia pastatė šias sienas, iškėlė mūsų miesto mūrus, padarė jį sostine...“.⁶¹ Lietuvos valstybė iškilo kaip senosios indoeuropiečių karių tradicijos tęsia. Lietuvių elitą ne tik sėkmingai suvienijo po savo valdžia pagrindines tuometinio baltų arealo žemes, bet ir sumaniai pasinaudojo jau turėtomis valstybinės organizacijos formomis, taip pat gretimų rusų kunigaikštysčių kultūros pasiekimais. Senosios Lietuvos aristokratų luomas buvo užgrūdintas daugybės karų, aukštas jo kultūros lygis susiformavo geriausių Europos švietimo, mokslo, meno pasiekimų pagrindu. Šiuolaikinė baltarusių visuomenė to labai stokoja, nes kariško kilnumo ir narsos vietą užėmė profaniškas nuolaidumas ir prisitaikėliškumas. Dėl to lietuviškumą galima suprasti ne tik kaip reiškinių, tiesiogiai kylantį iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karių apsisprendimo,⁶² bet ir kaip idėją, kurios vienas iš svarbiausių pamatų yra aristokratinės vertybės.

Taigi lietuviškumo formulė turi apimti abu dėmenis: „Lietuva turi dvi puses – tai ir kaimo kultūra, išsaugojusi ikikrikščioniškuosius papročius, bet kartu tai ir riterių valstybė, pastatyta ant kariško kilnumo ir aristokratiško vyriškumo principų. Du Jano veidai sudaro nedalomą vienį“.⁶³ Tačiau koks gi šios tradicijos santykis su kitomis? Kodėl gi mes kalbame apie lietuviškumo prioritetą ir deramos vietos jam baltarusių visuomenėje sugrąžinimą?

Italų tradicionistas Julius Evola taikliai pažymėjo: „Ne visose istorinėse tautose apie ‘tradiciją’ galima kalbėti vienoda prasme [...]. Bemaž visuomet tautoje per šimtmečius besirutuliojantys procesai yra kompleksiški ir veikiami skirtingų veiksnių bei įtakų, galinčių tiek papildyti viena kitą, tiek ir, priešingai, viena kitai prieštarauti bei viena kitą slopinti. Veiksniai, kurie šiuo momentu vyrauja, po kurio laiko gali pereiti į latentinę būvį, ir atvirkščiai, todėl vien

pasenęs 'istorizmas' tebemėgina visą šį sudėtingą procesą suvesti į tiesinį vystymąsi [...] Atviresnis žvilgsnis konkrečios tautos istorijoje gali išvelgti skirtingas, kitąsyk net priešingas galimybes, kurios tam tikra prasme iliustruoja skirtingas 'tradicijas' [...]. Reikalas pasirinkti tradiciją išlyla būtent lūžių, krizių metu, kuomet iš susiskaidžiusių ir nepastovių tautos jėgų pareikalaujama veiksmo, sugebėjimo valdyti, susitelkimo apie pagrindinę idėją. Tuomet savo praeityje ir reikia surasti idėją, labiausiai priimtina tiems žmonėms, kuriems tokiu metu yra lemta tapti naujo ciklo pradininkais.⁶⁴

Kaip tik lūžių, krizių metu lietuviškoji tradicija mums tampa itin aktuali ir reikalinga. Tarp kitko, tai nepaprastai taikliai pajuto ir poetine forma išreiškė Maksimas Bagdanovičius savo eilėraštyje, pavadintame „Vytis“ (Пагоня), kuris pasirodo pavojaus bei nujaučiamos grėsmės metu:

*Толькі у сэрцы трывожnym пачую
За краіну радзімую жах, –
Ўспомню Вострую Брамю святую
І ваякаў на грозных канях.
Ў белай пене праносяцца коні, –
Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць*

Vos tik širdy sunerimstu
Dėl gimtojo krašto likimo, –
Prisimenu Aušros vartus šventus
Ir raitelį ant nartaus žirgo.
Žirgas putoja, prunkščia, nenustygsta
Ir veržiasi, ir šuoliais pasileidžia...
Tai Lietuvos praamžės Vytis –
Neįveikiamas ir nenusileidžiantis.

(Versta D. R.)

Atrodo, jog tokie jausmai visai ne atsitiktiniai, bet veda mus į archetipinį sąmonės lygmenį. Herbas „Vytis“ – baltito raitelio su iškeltu kalaviju raudoname lauke atvaizdas, kaip lietuviškosios tradicijos bei valstybingumo simbolis, savo šaknimis siekia indoeuropietiškaį mitopoetinį pasaulėvaizdį. Jis simbolizuoja, viena vertus, tam tikrą žmogaus vidinę būseną, kurią galima apibūdinti kaip kilnaus kario, riterio dvasią, o antra vertus, su šia žmogaus būseną susijusį, ją grindžiantį savotišką antžmogišką, antgamtinį (= užsąmoninį, archetipinį jungiškąją prasme) veiksnį, kuris kokio nors proceso – paprasčiausios perkūnijos, sunkios ligos, kautynių, karo, viso žmogaus gyvenimo, sudėtingo istorijos periodo, ištiso kosminio ciklo – kritiniu, lūžio, „agonijos“ momentu įsikiša kaip „pagalbininkas iš aukščiau“, lemiantis „agonijos“ pabaigą ir laimingą baigtį.⁶⁵

Šio simbolio ir tos tradicijos, kuriai jis atstovauja, tąsą galima įžiūrėti ir visuomeninėje politinėje plotmėje. Lemiami baltarusių tautinio tapimo momentai dėsninai yra susiję tiek su išorinėmis jų apraiškomis (valstybinė simbolika, bendras istorinis bei kultūrinis naratyvas), tiek ir su vidinėmis (sąmoninga ir pasąmoninga lietuviškumo manifestacija tarp baltarusių). Kaip tik čia ir yra takoskyra, kuri įgalina mus kalbėti apie lietuviškosios tradicijos autentiškumą ir vakarų rusiškosios chimeriškumą. Pirmoji iškilo kaip sintezė, kompromisas pirmiausia su rusėniškąja, o paskui ir su lenkiškąja valstybės sustiprinimo ir politinio stabilumo vardan, be to, ji leido gyventi įvairioms konfesijoms, etnosams bei tapatybėms – skirtingai, tarkime, nuo Maskovijos kultūrinių realių. Nepaisant konfrontacijos epizodų, rusybė senojoje Lietuvoje iš tikrųjų klestėjo, o jos nuosmukis daugiausia yra susijęs su problemomis paties LDK rusėnų elito viduje. Antroji mito religiniu separatizmu ir lojalumu Rusijai, kuri paprasčiausiai sunaikino LDK, okupavusi Abiejų Tautų Respubliką, priešiškomu „nerusiškiems“ elementams, šovinizmu, pakirtusiu šalyje etninę bei socialinę pusiausvyrą. Iškalbinga ir situacija, susiklosčiusi XX a. pirmojoje pusėje: „vakarų rusai“ su nedidelėmis išimtimis nematė jokios galimybės baltarusių tautai gyvuoti nepriklausomai nuo Rusijos, tuo tarpu „litvinai“ aktyviai bendradarbiavo su baltarusių nacionaliniu judėjimu ir veikė kartu su juo siekiant politinės nepriklausomybės. Pagaliau ir šiandien lietuviškumo aidas geriausiai girdimas tarp baltarusių „nepriklausomybininkų“, o „vakarų rusiškos“ pažiūros daugiausia paplitusios prorusiškoje visuomenės dalyje. Lietuviškoji tradicija, kaip baltarusių tautinės tapatybės dėmuo, yra stipriausias veiksnys prieš visų didžiausių grėsmę – totalinę rusifikaciją, o štai „rusėnai“ bei „vakarų rusai“, kaip rodo istorija, deja, neturi pakankamo imuniteto nuo kolaboravimo su rytų kaimynu.

Imperijos metafora

Išvedžiojimai apie rizomatišką⁶⁶ „Baltarusijos diskursą“ arba „saldžiarūgštį kokteilį“, mūsų apžvelgti šio straipsnio pradžioje, primena pasidavėliškos egalitarinės filosofijos apraiškas. Tautinė, valstybinė idėja visuomet turi ir privalo turėti savo atraminę ašį – idėjinę, kultūrinę bei politinę terpę, kuri sutelktų apie save visus kitus tūrius. Baltarusiškumas gimė kultūrinių, religinių, geopolitinių įtakų kryžkelėje, o tai, matyt, ir lėmė jo prieštarumą, neišreikštumą, fragmentiškumą. Iš šios padėties galimos kelios išeitys. Viena iš jų – pamėginti pamėgti šį neskanų kokteilį ir įkandinėti V. Akudovičiaus pareikšti, jog „Baltarusija niekuomet nebus vien baltarusių!“, šitaip delikaciai pripažįstant savo neįgalumą arba, priešingai, šališkumą žiaurioje kovoje už teisę apibrėžti baltarusiškumo turinį bei akcentus imtinai ligi pretenzijų į hegemoniją jos kolonijose. Pastarąjį variantą

matome dabar, nes mūsų valstybėje vyrauja pakantus „vakarų rusiškumas“, prie kurio iš kito flango šliejasi žinomi „rusėniškieji“ istorikai bei publicistai, įvairiomis priemonėmis siekiantys išvis atimti iš lietuviškumo teisę būti. Galima konstatuoti, kad lietuviybė mūsų šalyje *de facto* yra represuota ir marginalizuota. Šiomis aplinkybėmis į lietuviškumą reikia žiūrėti ne kaip į būrelio romantikų bandymą sutvirtinti savo tapatybę, o kaip į vieną iš kovos už istorinę atmintį ir vietą kultūros politikoje apraiškų, taip pat kaip į pasipriešinimą „smegenų plovimui“, kurio tikslas – galutinai išnaikinti mūsų šalyje lietuviškąją tradiciją.

Į Rusiją orientuotiems „vakarų rusams“ lietuviybė nepriimtina jau vien tuo, kad ji yra, nes tai „svetima“ – tai, kas gadina vietinės liaudies slaviškąjį rusiškąjį „grynumą“. Kai kuriems baltarusių nacionalistams ji – „akligatvis“, „kenksmingas“ mitas, jėgų eikvojimas ir t.t. Tačiau norint suvokti tikrąjį jos vaidmenį baltarusių tautos kilmėje bei raidoje, vietoj „diskurso“, „kokteilio“ bei „archipelago“ mes siūlytume imperijos metaforą. Vienas iš būdingiausių imperijos požymių yra politiška, socialiai arba ekonomiškai valdanti metropolija (centras) ir jai pavaldi periferija, kuri tuo pat metu gali išsaugoti savo skirtingumą bei autonomiją. LDK laikais teritorine metropolija buvo *Lithuania Propria*, arba istorinė Lietuva, o Rusia ir Žemaitija – periferija.⁶⁷ Socialiai metropoliją „įkūnijo“ ir valstybingumo ašį sudarė lietuvių kilnuomenė, ilgainiui tapusi bajorų politinės tautos branduoliu, kuri savo ruožtu buvo gana heterogeniška tiek konfesiniu, tiek etniniu atžvilgiais.

Ekstrapoliavus imperijos įvaizdį į baltarusių visuomenę,⁶⁸ kad ir suvokiant tam tikrą tokio požiūrio riziką, pamatysime, kad jis atsirado ir vystėsi kaip šios hierarchijos apvertimo padarinys. Iš tikrųjų, Baltarusijos kaip savito etnografinio bei kalbinio Rusijos imperijos regiono sampratos labai daugiausia pasistengė intelektualai „vakarų rusai“ – LDK periferinių socialinių luomų palikuonys. Prorusiškoji orientacija daugeliui iš jų buvo savotiškas bandymas emancipuotis nuo dar gyvos LDK ir Abiejų Tautų Respublikos tradicijos, nuo lietuviškojo mito, o ištikimybė jam kaip tik pasižymėjo patriotai „kraštiečiai“. Kai kurie vakarų rusiškosios partijos atstovai su „antiponiškomis“ nuostatomis (pavyzdžiui, Michailas Kalianovičius⁶⁹), remdamiesi į vietinius valstiečius kaip į „kenksmingos“ lietuvių-lenkų įtakos mažiausiai paveiktą „praamžės rusų liaudies“ dalį, ypač prisidėjo formuojant „muzikišką“ baltarusių kompleksą. „Rusėniškasis revanšas“ iš esmės tapo tuo, ką galėtume pavadinti *ressentiment* jėgomis, kaip tai suprato Nietzsche. Pasekmės buvo tragiškos, nes XX a. pirmojoje pusėje baltarusiškais judėjimas iš esmės susipriešino su vietos elitu imtinai ligi jo fizinio naikinimo atveju (prisiminkime kad ir tragišką Romano Skirmunto baigtį). O galiausiai tai privedė prie pačios baltarusiškosios idėjos bolševizavimo ir sovietinės baltarusių tautos sukūrimo.

Per pastaruosius pusantro šimto metų lietuviškosios tradicijos vieton daugiau mažiau sėkmingai bandė įsitaisyti daug pretendentų: vakarų rusai, socialistai, komunistai, nacionalistai, internacionalistai, postmodernistai ir t.t. Lietuviškąjį veiksnį buvo ir tebėra stengiamasi išstumti administracinėmis, ideologinėmis bei mokslo priemonėmis. Pridėjo prie to ranką ir tie, kuriems neva rūpi tikroji baltarusių kilmė. Priešingai jų įsitikinimui, norimoji tautos vienybė, juolab po unifikuojančia genealogijos vėliava, neturėtų būti savitikslių. Tikrasis tikslas, galų gale, vienas – kad mūsų tauta ir jos kultūra Dievo jai duotoje žemėje pati būtų savo likimo šeimininkė. Šio tikslo vardan verta pasinaudoti visomis priemonėmis, tarp jų ir tomis istorijos tiesomis, kurios galėtų gerokai sustiprinti mūsų tautos subjektą. Lietuviškumas šiuo atžvilgiu anaipol nenusileidžia rusiškumui nei savo kūrybiniu potencialu, nei juolab etniniu bei istoriniu teisėtumu. Tai pats ryškiausias mūsų savitumo dėmuo, ir dėl to privalo būti bet kokios nacionalinės idėjos pamatas. Ir ne tik pamatas – jis gali padėti susigrąžinti prarastą kultūrinę „metropolijos“ statusą, o tai reiškia, kad „suvokimas save esant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldėtojus ir suvokimas LDK buvus ilgiausią, pagrindinį, kartinį mūsų istorijos etapą turi tapti Baltarusijos Respublikos gyventojų tautinės bei valstybinės tapatybės pamatu ir dirva“.⁷⁰

Lietuviybė, lietuviškoji idėja (jei patinka – mitas) pasirodė besanti napaprastai gąjį, nes ir XXI a. pradžioje ji tebegyvuoja, įkvepia, žadina, kelia diskusijas, o tai, mūsų manymu, tik patvirtina jos autentiškumą ir nemirtingumą. Todėl norisi nuoširdžiai palinkėti jos oponentams liautis kovojus su tuo, ko neįmanoma – juolab visai nereikia! – nugalėti, bet nukreipti savo įkarštį bei pastangas į pozityvų, kūrybinį darbą, kurio su kaupu užteks dar ne vienai baltarusybės austruolių kartai.

Taip pat verta eilinį sykį priminti, jog baltarusių istorija ir tradicija, kaip dvi šaknys, yra persipynusi su lietuvių – jų neįmanoma atidalinti, nepažeidus pirmaprūdės gyvybinės darnos. Senasis Lietuvos ažuolas metė giles, o iš jų išaugo Baltarusijos medis, kurio kamienas jau kitas, atskiras, jis veržiasi dangun savaip. Vis dėlto abu ažuolai prisikėlė ir auga kartu, po tuo pačiu dangumi, drauge sudarydami šventąjį gojų. Lietuva yra šita bendra šventovė, ir kiekvienas, kas ją gerbia, – lietuvis.

Iš baltarusių kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS

NUORODOS

1. БАЦЮКОЎ, А. Найноўшае ліцьвінства як праект карэкцыі сучаснасьці. Із: *Arche*, 2007, Nr. 12, p. 67.
2. Ten pat, p. 68.
3. МАРЗАЛЮК, І. Мифы „адраджэнскай“ гістарыяграфіі Беларусі. Магілёў, 2009, p. 47.
4. Ten pat, p. 95.
5. Ten pat, p. 96.

6. ZINKEVIČIUS, Z. *Kriščionybės ištakos Lietuvoje: Rytų kriščionybės vardyno duomenimis*. Vilnius, 2005, p. 57, 58.
7. МАРЗАЛЮК, І. Ад этнасу да нацыі. Із: *Гістарычны альманах*, VII. 2002, p. 161.
8. ТОПОРОВ, В. Н. О балтийском слое русской истории. *Florilegium: К 60-летию Б. Н. Флори*. Москва, 2000, p. 363.
9. СОБОЛЕВСКИЙ, А. Где жила Литва? Із: *Известия Императорской Академии Наук. Серия VI*, 1911, № 15, p. 1053; ТОПОРОВ, В. Н. Образ «соседа» в становлении этнического самосознания (русско-литовская перспектива). Із: *Славяне и их соседи. Этнопсихологический стереотип в средние века (сборник тезисов)*. Москва, 1990, p. 9.
10. МЫЛЬНИКОВ, А. *Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы: представления об этнической номинации и этничности XVI–XVIII века*. Санкт-Петербург, 1999, p. 327–328.
11. Pavardė Marzalyok greičiausiai yra baltiškos kilmės ir susijusi su lie. *murzius, murzyls*; priesaga -юк = lie. -iukas irgi gali rodyti baltišką pavardės kilmę, pgl.: „visai savarankiška slavų kalbose tapo baltų (lietuvių) mažybinių priesaga -(i)uk-as, su kuria baltarusių, lenkų ir ukrainiečių (pirmiausia Polesėje) kalbose sudaromi jau ir tie daiktavardžiai, kurių šaknis pačiose baltų kalbose nebėra paliudytos net slavizmų pavidalu“ (JLAUČIOTE, Ю. А. Словообразовательный аспект лексических заимствований (на материале славянских балтизмов). Prieiga: <<http://iling.spb.ru/pdf/des/127lau.pdf>>). Dar groteskiškiau greta savo pačių baltiškų bei „katalikiškų“ asmenvardžių atrodo figūros, kilusios iš Gardino apylinkių, kaip antai filosofas *Чэслаў Кірвель*, taigi Česlovas Kirvelis, arba judėjimo „Baltioji Rusia“ (*Белая Русь*) vietinės šakos seniūnas *Вітальд Песціц*, taigi *Vytautas Piestys* (tokia lietuviška pavardė žinoma Druskininkuose, veikiausiai iš apeliatyvo *piēstis* ar *piestys* ‘grūstuvus’: *Lietuvių pavardžių žodynas*, II: L–Ž. Atsakingas redaktorius A. Vanagas. Vilnius, 1989, p. 449), abu žinomi savo „vakarų rusiškomis“ pažiūromis.
12. Pradinį LDK politinės tautos branduolį sudarė aristokratija iš Gediminaičių dinastijos bei jos aplinkos, kilusi iš *Lithuania Propria*, kuri savo ruožtu buvo kilusi iš baltų genčių nobiliteto. Sąvoka „politinė tauta“ čia įvardijama tam tikra socialinė politinė bendruomenė, kurios nariai aktyviai dalyvavo administracijos, vykdomojo aparato, valstybinių visuomenės valdymo organų veikloje, diplomatinėje tarnyboje, taip pat visuomeninėje politinėje veikloje vietiniu lygiu ir atliko kuo įvairiausia kūrybinę veiklą, nukreiptą į politinės bendruomenės vertybines orientacijas bei valstybės visuomeninės sąmonės formavimą. Lietuvių politinė tauta palaipsniui evoliucionavo į polietinę, daugiakonfesinę visos LDK politinę tautą, kartu tolydžio mažėjant skirtumams tarp lietuvių ir rusėnų kilmės bajorų ir plintant politinėms magnatų privilegijoms prieš viduriniają bajoriją (КЯЎПЕНЕ, Ю. Палітычная нацыя Вялікага Княства Літоўскага: Літоўская перспектыва. Із: *Arche*, 2009, № 9, p. 75–83; БЕЛЫ, А. Эвалюцыя палітычнага народу ВКЛ у Сярэднявечча і Новы час. Із: *Arche*, 2008, № 7–8, p. 117–119).
13. СМАЛЯНЧУК, А. Ліцвінства, заходнерусізм і беларуская ідэя. XIX–пачатак XX ст. Prieiga: <<http://kamunikat.org/7983.html>>.
14. ГИГИН, В. Почему Беларусь не Литва. Prieiga: 7 дней, 2009.07.23. Prieiga: <http://7days.belta.by/7days_plus.nsf/All/FD3F43708B12D3AC422575FB00498479?OpenDocument>; ТАЛЯРОНОК, И. Черная кошка “литвинизма”. Prieiga: <<http://exclav.ru/stati/temyi/chernaya-koshka-litvinizma-13.html>>; ЕВТУШЕНКО, М. «Литвинизм» в Беларуси как политический проект: Его особенности и перспективы. Prieiga: <<http://www.imperiya.by/authorsanalytics19-2428.html>>.
15. НАСЕВИЧ, В. Літва. Із: *Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя*, II. Мінск, 2006, p. 205–206; НАСЕВИЧ, В. Русь. Із: *Ten pat*, p. 522; ЛАТЬШОНАК, А. *Нацыянальнасць – Беларусь*. Вільня, 2009, p. 180.
16. НАСЕВИЧ, В. Літва. Із: *Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя*, II. Мінск, 2006, p. 205.
17. ГАЛЕНЧАНКА, Г. Да пытання аб этнічных і этнанакфесійных катэгорыях Вялікага княства Літоўскага XIV–XVI ст.: «беларусцы», «ліцвіны» і «русіны» у дыскурсах сучасных даследчыкаў і пісьмовых крыніцах. Із: *Studia Historica Europae Orientalis. Исследования по истории Восточной Европы*, I. Мінск, 2008, p. 9–19.
18. МАРЗАЛЮК, І. Міфы “адраджэнскай” гістарыяграфіі Беларусі, p. 48.
19. Ten pat, p. 116.
20. ЛАТЬШОНАК, А. *Нацыянальнасць – Беларусь*, p. 182.
21. ЛЕВШУН, Л. Концепт «литвины» в этнокультурном сознании белорусов: Свидетельства письменных источников XIV–XVII веков. Із: *Беларуская думка*, 2009, № 11, p. 102–109.
22. ДМИТРИЕВ, М. Киево-Могилянская академия и этнизация исторической памяти восточных славян (Иннокентий Гизель и Феодосий Софонович) Із: *Київська Академія*, II: 2–3. Киев, 2006, p. 26.
23. ДЗЯРНОВІЧ, О. И. О факторе литовского языка в многокультурном обществе Великого княжества Литовского XV–XVIII ст. Із: *Исторический путь литовской письменности: Тезисы международной научной конференции, посвященной 100-летию отмены запрета литовской печати (4–6 ноября 2004 г.)*. Москва, 2004, p. 20; КАТЛЯРЧУК, А. Паганства ў Вялікім Княстве Літоўскім вачыма шведскіх і англійскіх гісторыкаў XVI–XVII стст. Із: *Druiis*, 2008, № 2, p. 81.
24. САГАНОВІЧ, Г. Прывід нацыі ў імгле стэрэатыпаў. Із: *Беларускі Гістарычны Агляд*, X (1–2). Снежаны 2003, p. 297–298.
25. ТОПОРОВ, В. Функция границы и образ «соседа» в становлении этнического самосознания (русско-балтийская перспектива) Із: *Славяноведение*, 1991, № 1, p. 31–32.
26. Жг.: ТОКЦЬ, С. Беларуская вёска на мяжы эпох: Змены этнічнай самасвадомасці сялянства ва ўмовах распаду традыцыйнага аграрнага грамадства (на матэрыялах Гарадзеншчыны 19–першай трэці 20 ст.). Prieiga: <http://autary.iig.pl/tokc/knihi_vioska_02.htm>.
27. ЧАКВИН, І. Гістарычная этніміка Палесся. Із: *Весткі Акадэміі навук Беларускай ССР: Серыя грамадскіх навук*, 1985, № 4, p. 79–80; КЛИМЧУК, Ф. Восточнославянский этноним «литвины». Із: *Tarptautinė baltistų konferencija*. Vilnius, 1985, p. 168–169.
28. КИБИНЬ, А. Верхнее Понеманье в политической, социокультурной и этнической истории славян и балтов VIII–XIII вв. Автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Санкт-Петербург, 2009, p. 10; КИБИНЬ, А. Ятвяги в X–XI вв.: «балтское племя» или «береговое братство»? Із: *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, 2008, № 2, p. 121.
29. КУЛЬ-СЯЛЬВЕСТРАВА, С. Літвінская культурная традыцыя ў кантэксте беларускай культуры. Із: *Дыяспара. Культуралогія. Гісторыя: Матэрыялы IV Міжнароднага кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў кантэксте культур еўрапейскіх краін» (Мінск, 6–9 чэрвеня 2005 г.)*. Беларусіка = *Albaruthenica*, XVIII. Мінск, 2006, p. 140.
30. БУЛГАКАЎ, В. Злыя дэмань беларускай гісторыі. Із: *Arche*, 2007, № 9. Prieiga: <<http://arche.bymedia.net/2007-09/bulhakau709.htm>>.
31. Ten pat.
32. ЛАТЬШОНАК, А. *Нацыянальнасць – Беларусь*, p. 404.
33. Гісторык Алег ЛАТЬШОНАК: Лёс нацыі не можа залежаць ад аднаго чалавека. Prieiga: <<http://news.tut.by/society/149094.html>>.
34. ВІЦЬКО, З. Трактат супраць “літвінаў”. Prieiga: <<http://arche.by/by/12/20/491>>.
35. Smulkiau apie būdingus „konservatyviosios revoliucijos“ bruožus žr.: МИХАЙЛОВСКИЙ, А. Консервативная революция: апология господства. Статья первая. Prieiga: <<http://www.apn.ru/publications/article17389.htm>>.
36. ВІЦЬКО, З. Трактат супраць “літвінаў”.
37. МАРЗАЛЮК, І. Сімптомы пажаданай гісторыі. Із: *Arche*, 2008, № 3, p. 50–51.
38. Pgl. labai būdingus Siargejaus Šupos pasisakymus dėl baltarusių-lietuvių-lenkų paribio etninės identifikacijos: „Lietuvių riba rytuose – tai buvusio katalikiškų parapijų paplitimo riba, žyminti plotą, kurio gyventojai Lietuvos krikšto metu buvo išlaikę pagonybę, skirtingai nuo jau prieš kelis šimtmečius pakrikštytų rytų slavų. Baltarusių riba vakaruose – tai baltarusių kalbinės asimiliacijos XX a. pradžioje riba, t.y. tuo metu, kai kaimo liaudis dar nebuvo paveikta masinės polonizacijos nei masinės rusifikacijos. Be to, atsižvelgiant į žymų baltų substratą baltarusių etnogenezėje, etniniais baltarusiais laikomi visi subaltarusėję baltai, nepriklausomai nuo laikotarpio, kada įvyko jų kalbinė asimiliacija, – ar X, ar XX a. Objektyviai žiūrint, tikrosios ribos nustatymo problema iš esmės neišsprendžiama dėl dviejų priežasčių: dėl 1) „ginčijamos zonos“

- gyventojų nenusistovėjusios etninės savimonės (šiandien, kaip žinia, be jokio etnogenetinio pagrindo jie save vadina lenkais) ir 2) realios ribos pagal gyventojų tradicinę materialinę kultūrą nebuvimo“ (ШУПА, С. Беларуская-літоўскія маніі і фобіі. Іš: *Наша Ніва*, 1997, liepos 28).
39. ДУБАВЕЦ, С. Як называцца? Prieiga: <<http://www.svoboda.org/content/transcript/1614000.html>>.
  40. ЛЯТЪШОНАК, А. *Нацыянальнасць – Беларусь*, p. 321.
  41. ВАСЮЧЭНКА, П. Беларусь вачыма беларуса: Беларусь міфалагізаваны, гістарычны, рэальны. Іš: *Arche*, 2004, Nr. 4. Prieiga: <<http://arche.bymedia.net/2004-4/vasiucenka404.htm>>; АКУДОВІЧ, В. *Код адсутнасці*. Мінск, 2007, p. 143–153.
  42. БУЛГАКОВ, В. *История белорусского национализма*. Вильнюс, 2006, p. 110, 188.
  43. ТЕРЕШКОВИЧ, П. Пограничье как судьба: метаморфозы идентичности в восточноевропейском пограничье. Іš: *Ab Imperio*, 2009, Nr. 1. Prieiga: <<http://abimperio.net/cgi-bin/aishow.pl?state=showa&idart=2379&page=2&idlang=2&Code=LpboH68iANExqnJH D5v2jnlkf>>.
  44. SARGAS [JAŁOWIECKI, B.]. *Litwo, Ojczyzna nasza...* Petersburg, 1906, p. 5–6.
  45. M[IECZYSLAW] D[OWOJNA-]S[YLWESTROWICZ]. *Litwini*. Іš: *Litwa*, 1908, Nr. 4, p. 49.
  46. FUTURUS [SKIRMUNT, K.]. *Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905–7 r. Przedruki z „Kurjera Litewskiego“ i „Wilniaus Žinios“*. Warszawa, 1907, p. 81.
  47. BURACZOK, M [BAHUŠEVIČ, F.]. *Dudka bielaruskaja*. Kraków, 1891. s. v.
  48. FUTURUS [SKIRMUNT, K.]. *Kartki polityczne ze spraw krajowych...*, p. 52–53.
  49. Apie Maskvos vaidmenį formuojant atitinkamą nusistatymą Lietuvos atžvilgiu tarp baltarusių veikėjų 1920–1925 m. ir „baltarusiškosios kortos“ panaudojimas eskaluojant konfliktą tarp Lietuvos ir Lenkijos žr.: КАСПАРАВИЧУС, А. Палітычная роля беларусаў у дыпламатычнай гульні Коўна і Масквы ў 1920–1925 гг. Іš: *Arche*, 2009, Nr. 9, p. 221–253.
  50. ГАРБУЗАЎ, В. Нашчадкі Радзівілаў дагэтуль лічаць сябе грамадзянамі Вялікага Княства Літоўскага. Prieiga: <<http://www.nv-online.info/index.php?c=ar&i=14577>>.
  51. ЛАЎРЫНАВІЧУС, Ё. “Даўня” Літва як чынік цывілізацыйнай ідэнтычнасці сучасных беларусаў і літоўцаў. Іš: *Druvis*, 2008, Nr. 2, p. 127–135.
  52. BERESNEVIČIUS, G. Imperijos darymas: Lietuviškos ideologijos metmenys. Prieiga: <<http://www.dangus.net/nc51.htm>>.
  53. ВЕНЦІЛОВА, Т. Еще раз о родном отечестве: Литва Мицкевича и Мицкевич в Литве. Prieiga: <http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_56/1924-tomas-venclova_-eshhe-raz-o-rodnom.html>.
  54. МАРЗАЛЮК, І. *Міфы „адраджэнскай“ гістарыяграфіі Беларусі*. Магілёў, 2009, p. 66–67.
  55. ВАСИЛЬЕВ, М. Русь в 980-е годы: выбор религиозных альтернатив. Prieiga: <http://archipelag.ru/ru_mir/religio/novie-identichnosti/heat-henism/choice>.
  56. МАРЗАЛЮК, І. *Міфы „адраджэнскай“ гістарыяграфіі Беларусі*, p. 47.
  57. Чеслав МИЛОШ: мир после изгнания... Prieiga: <<http://magazines.russ.ru/vestnik/2005/16/mi21.html>>.
  58. Pavyzdžiui, Juliaus Evolos žodžiais: „Mes esame įsitikinę, kad krikščionybę reikia skirti nuo katalikybės. Krikščionybė kaip tokia, savo pirminiu semitiškuoju aspektu, mistiškai veikia atitinka vakarykštę prancūzų revoliuciją ir šiandienos socializmą bei komunizmą. Katalikų bažnyčia, priešingai, iš dalies perėmė pagoniškąją romėnų tvarką...“ (ЭВОЛА, Ю. *Языческий империализм*. Москва, 1992, p. 15).
  59. Nuodugniau apie romėniškąją santvarką žr.: ЭВОЛА, Ю. *Лук и булава*. Санкт-Петербург, 2009, p. 233–256; ЭВОЛА, Ю. *Традиция и Европа*. Тамбов, 2009, p. 207–211.
  60. КАРДИНИ, Ф. *Истоки средневекового рыцарства*. Москва, 1987; ЭЛИАДЕ, М. *История веры и религиозных идей*, III: *От Магомета до Реформации*. Москва, 2002, p. 88–89; ПЕННИК, Н., ДЖОНС, П. *История языческой Европы*. Санкт-Петербург, 2000, p. 276.
  61. PILSUDSKI, J. Przemówienie z okazji przekazania władzy nad Wileńszczyzną Rzeczypospolitej Polskiej i Trzeciej Roczniczy zdobycia Wilna (20 kwietnia 1922). Іš: PILSUDSKI, J. *Wybór pism*. Wrocław, 2003, p. 187.
  62. ЯНКОВІЧ, А. Анталогія літвінізму: крыніцы, ідэя, рэалізацыя. Іš: *Палітычная сфера*, 2006, Nr. 6, p. 11.
  63. ЛАСТОЎСКИ, А. Міф пра вечнае вяртанне Літоўскай імперыі. Prieiga: <<http://arche.by/by/9/20/331>>.
  64. ЭВОЛА, Ю. *Люди и руины. Критика фашизма: взгляд справа*. Москва, 2007, p. 101.
  65. РАЗАЎСКАС, Д. Белы вершнік з узнятым мячом на чырвоным фоне: сімволіка герба Вялікага Княства Літоўскага. Іš: *Druvis*, 2008, Nr. 2, p. 137–155 [verčiant remtasi lietuviškuoju teksto variantu: RAZAUSKAS, D. *Vytis simbolikos požiūriu*. Vilnius, 2008, p. 79].
  66. [Т.у. šakniastiebinį; nuo tarptautinio žodžio rizoma ‘šakniastiebis’. – D. R.]
  67. NORKUS, Z. The Grand Duchy of Lithuania in the Retrospective of Comparative Historical Sociology of Empires. Іš: *World Political Science Review*. 2007, III/4, p. 23–27.
  68. Neseniai analogišką metaforą, tiesa, visai kitame kontekste, baltarusių valstybės atžvilgiu pasitelkė Piotras Rudkouskis: РУДКОЎСКИ, П. Бацька і матка беларускай мікраімперыі. Іš: *Arche*, 2007, Nr. 7–8. Prieiga: <<http://arche.bymedia.net/2007-07/rudkouski707.htm>>.
  69. Ж.: ЦЬВІКЕВІЧ, А. «Западно-руссизм»: *Нарысы з гісторыі грамадзкай мыслі на Беларусі ў XIX і пачатку XX в.* Мінск, 1993, p. 160–161.
  70. ЧАЙЧЫЦ, А. Літва як мэта беларускага нацыянальнага адраджэння. Prieiga: <<http://arche.by/by/15/40/692>>.

READINGS

How is it possible to be Lithuanian in Bielarus?

Aliaksej DZERMANT

The article thoroughly discusses the relationship between the two national identities currently prevalent in contemporary Belarus, Lithuanian and pro-Russian, and the history and ideological argumentation of that relationship. The Lithuanian identity is based on two sources: firstly, the substratum Baltic origin of the majority of the inhabitants of Belarus that has been proved by contemporary science and secondly, the historical heritage of the Grand Duchy of Lithuania, which makes it possible for even the Russian speaking descendents of the former GDL to consider themselves Lithuanians (*Litvins*). The other, pro-Russian identity is based on the language close to Russian and the Orthodox Church. However, the Baltic tribes residing further East were over the previous thousands of years gradually transformed into Slavic tribes precisely because of the influence of the Orthodox Church prevalent in Belarus. The landmark between contemporary Slavic and Baltic speaking inhabitants of contemporary Belarus firstly coincided with the division between those baptised into the Christianity of the East and the pagans. Later, after the GDL had accepted the Western Christianity, the division coincided with the rupture of the Orthodox and the Catholic, the latter of whose identity was subjected to a heavy Polish influence. Thus, although today the larger part of the inhabitants of Belarus speak the Eastern Slavic language which is close to Russian, in terms of their ethnic origins and historical heritage of the GDL they have no less and possibly even more reason to think of themselves as „Slavic speaking Balts“ or even Lithuanians.